

STUDIEHANDLEDNING

Dagens rätt

- om mat, makt och människovärde

Studiecirkeln

I en studiecirkel bestämmer deltagare och cirkelledare tillsammans studiernas inriktning. Det är bra att redan i början diskutera hur ni tycker att arbetet bör gå till, hur ofta ni vill träffas och vilket arbetstempo ni önskar hålla.

Första träffen presenterar ni er förstås för varandra i cirkeln, antecknar varandras namn och kontaktuppgifter. Berätta varför ni har valt just denna cirkel och vad ni väntar er av studierna.

I en studiecirkel som fungerar bra är alla aktiva i arbetet. Ta gärna upp och diskutera hur ni kan arbeta tillsammans så att alla kommer till tals. Kan ni läsa mellan träffarna eller utföra något annat arbete då? Ni kan till exempel dela upp mellan er att ta reda på faktauppgifter som inte finns i boken.

Bläddra igenom boken tillsammans och försök att få en uppfattning om innehållet. Bestäm vilka avsnitt som förtjänar en grundlig behandling och välj ut discussionsfrågor som intresserar er. Nöj er inte med de förslag till discussionsfrågor som finns i denna studiehandledning, utan formulera egna frågor som kanske passar bättre till den inriktning ni vill ge studierna.

Mera information

På sidorna 255–274 finns en ”guide till företagets makt”, följt av litteraturlistor och källkommentarer med informationstips. Detta material är så omfattande att det nog räcker till flera års studier för den som läser allt. Vi avstår därför från att ge ytterligare tips i studiehandledningen. Frågor som rör livsmedel, ekonomi, handel och miljö behandlas mycket i press och andra medier, så information där saknas inte heller.

Kom ihåg att den information som finns i bokens olika kapitel snabbt kan förändras och kanske redan är inaktuell i vissa delar när ni läser dem. Det kan alltså finnas behov av uppdateringar eller att se ”hur det gick till slut”. Internet kan då i många fall ge aktuellare information än tryckt material.

Det räcker inte med kyrkkaffe, s. 9-18

- * I kapitlet tas begreppet rättvisemärkt upp. Vad betyder det egentligen att en produkt är rättvisemärkt? Vad skulle ni vilja att det ingick i begreppet?
- * Ett par av personerna i kapitlet är sympatiskt inställda till rättvisemärkt kaffe men väljer själva att köpa annat kaffe. Vad är det som styr era val av kaffe? Märkningen, priset, smaken?

”Makt genom organisering”, s. 19-30

- * Kapitlet handlar till stor del om internationellt fackligt samarbete. ”Det finns önskemål om att IUL ska ta på sig en internationell roll som motpart till de transnationella företagen för att skapa en bättre maktbalans”, skriver författarna. Tror ni att en facklig organisation kan bli en sådan motpart? Vad krävs för att det ska fungera?
- * ”I internationella sammanhang kallar vi varandra för bror och syster men det är lite märkligt”, säger Ron Oswald, generalsekreterare i IUL. Ja, vad ska man kalla sina fackliga kolleger i andra länder som känns naturligt?

- * Mycket av livsmedelsföretagens vinster har under senare år inte återinvesterats i produktion utan använts till finansiella åtgärder. Att återreglera finansmarknaderna och ställa investeringskapitalet under demokratisk kontroll vill Greenfield och Rossman som nämns i kapitlet. Instämmer ni i den åsikten? Det är lättare sagt än gjort. Har ni några förslag om hur det skulle gå till?

Wallenbergs pojkar tar över, s. 31-44

- * Som ett exempel på hur det kan gå när ett riskkapitalbolag tar över en livsmedelsindustri kan man läsa kapitlet om Findus och Wallenbergbolaget EQT. Vad var det som hände, i stora drag? Vems var felet?
- * Kapitlet tar upp begrepp som strukturomvandling, venture-kapital och buy-out-kapital. Svåra begrepp, men försök ändå förklara vad det är för skillnad mellan dem.
- * Hur står det till med Findus i dag? Var ligger huvudkontoret nu, hur många är anställda, vem äger företaget?

Osäkra jobb på Marabou, s. 45-52

- * Ett förhållande som tas upp på flera ställen i boken och som också är ett internationellt fenomen är att företag säger upp personal för att ersätta de uppsagda med inhyrda arbetare från rekryteringsföretag. Vad får det för konsekvenser? Tänk på hur det påverkar
 - löner och arbetsvillkor
 - det fackliga arbetet
 - kvaliteten på produkterna.

Frågan kan vara värd att återkomma till när ni läst mera i boken.

Tyst massaker i Brasilien, s. 53-64

- * Kapitlet handlar om hur fackligt aktiva i Brasilien förbättrar villkoren för yrkesgrupper som ofta drabbas av belastningsskador. På vilka sätt har man gått till väga?
- * Skriften ”Den tysta massakern” har haft betydelse i kampen för en bättre arbetsmiljö. Varför har just det skrivna ordet, publicerad text, varit ett effektivt verktyg i arbetet för en bättre arbetsmiljö?

Thailand - världens kök, s. 65-82

- * I dag finns ingen global arbetarklass, och i början av 1900-talet fanns ingen svensk arbetarklass, hävdas i kapitlets början. Arbetarklassen uppstod först när den blev medveten om sig själv. ”Det finns mängder av erfarenheter som arbetare delar över gränserna”, sägs det också. Hur kan dessa erfarenheter ligga till grund för uppkomsten av en global arbetarklass?

Det vill säga: hur ska det gå till för att världens arbetare ska känna sig delaktiga i samma gemenskap?

- * I kapitlet tas barnarbete upp, 70 000-80 000 barn under 15 år arbetar i Thailand, bland annat inom räkindustrin. Barn ska gå i skolan, inte arbeta, det är den vanliga synen på barnarbete. En del kan hävda att det är bättre att barn i fattiga länder arbetar än att de dras in i kriminalitet, prostitution eller missbruk. Diskutera olika synsätt på barnarbete i rika och fattiga länder. Läs först avsnittet om Ampun Pothisan och hennes företag, där också ett par barn arbetar.

Kyckling dumpas i Ghana, s. 83-100

- * Ett stort problem i dag är att jordbrukare och företag i fattiga länder har svårt att klara sig på sin hemmamarknad för att den översvämmas av billiga produkter från EU och USA. Det gäller till exempel exporten av billig kyckling till Ghana, där uppfödarna inte klarar konkurrensen. Vad tror ni att man kan göra för att ge de inhemska producenterna bättre chanser?

Stort behov av att reglera maten, s. 101-106

- * Produktionen av livsmedel är internationell, och i en vanlig butik i Sverige hittar man produkter från stora delar av världen. Titta i en butiks grönsaks- och fruktavdelningar. Varifrån kommer maten där?
- * Livsmedelsproduktionen och -distributionen kontrolleras i dag av några mycket stora transnationella företag. Ofta är de inte så kända eftersom de snarare marknadsför produktnamn än koncernernas namn. Vilka är de viktigaste företagen och vad är det för typ av företag? Ta gärna hjälp av bilagan på sidorna 255-274.

Dan Gallins hävstång, s. 107-112

- * ”Det som kännetecknar transnationella företag ... är att deras koppling till ursprungslandet blivit så svag att de fungerar som globala aktörer.” Dessa företag domineras av en liten grupp människor med extrem ekonomisk och politisk makt. Företagen är så stora att deras ekonomi är mera omfattande än hela nationers. Hur ska mindre länder då kunna motverka företagsjättarnas beslut, till exempel att hyra in personal i stället för att anställa folk? Hur ska politiker som vill förbättra arbetsförhållandena i livsmedelsindustrin kunna påverka företagen – om företagen hotar med att lämna landet ifall strängare reglering införs? Finns lösningen i internationellt samarbete, fackligt och politiskt?
- * I slutet av kapitlet talas om behovet att organisera dem som finns inom den informella ekonomin. Vad är det för något? Ge exempel på sådant som tillhör den informella ekonomin i ett fattigt land. Finns det en informell ekonomi även i Sverige – vad ingår i så fall där? Varför är det viktigt att de som finns i den informella ekonomin organiseras?

Den enbenta konsumenten, s. 113-120

- * ”Det går inte att skilja mellan produktkvalitet och produktionskvalitet”, hävdar författarna. Vad menar de med det? Utveckla tankegången bakom påståendet.
- * Politisk konsumtion handlar om ett konsumenters medvetna val: de kan till exempel välja bort produkter från företag som de inte anser sköter sig – som förstör miljön, behandlar sina arbetare illa, utnyttjar barnarbete etc. Tror ni att sådan politisk konsumtion ger några bestående effekter? Kan ni rentav ge exempel? I dag finns bättre möjligheter än förr att nå ut med information om företag som missköter sig. Hur kan man gå till väga?
- * I kapitlet tas också upp den märkning av produkter som ska garantera vissa minimikrav hos dem. Det finns många sådana märkningar. För många? Tycker ni att mängden märken stimulerar till debatt, som forskarna Magnus Boström och Mikael Klintman anser, eller är de bara förvirrande, så förvirrande att man rentav bortser från märkena?

Inhyrdas kamp på Filippinerna, s. 121-134

- * Återigen möter vi konflikten mellan fast anställd personal och inhyrd eller tillfällig arbetskraft. Vilka svårigheter uppstår i ett land som Filippinerna med den tillfälliga arbetskraften? I långt mindre grad än den fast anställda arbetskraften är den tillfälliga organiserad. Tror ni att facket också kan organisera inhyrd personal?

Global protest mot snabba cash, s. 135-150

- * Kapitlet handlar mest om jättekonglomeraten Unilever. Där nämns att fackföreningarna vill hindra en ”Nikefiering” av Unilever. Vad skulle en sådan ”Nikefiering” innebära och varför heter det så? Varför är fackföreningarna emot den?
- * Kapitlet berättar också om olika åtgärder från facket för att stoppa nedläggningar av fabriker i Holland. Vad var det man gjorde? Tycker du att beskrivningen visar på framgång?

”Vi är fattiga men så många”, s. 151-166

- * Kapitlet behandlar bland annat kvinnornas situation i Kerala, Indien. Även om delstaten anses som ”progressiv” är kvinnorna ännu helt underordnade männen. Hur kommer detta till uttryck?
- * När kvinnor är ”osynliga i det offentliga livet” kan man förstås säga att de är underkuvade och orättvist behandlade. En annan aspekt är att samhället avstår från den viktiga resurs som kvinnorna utgör. Kvinnornas ställning i samhället är en nyckelfråga för utvecklingsmöjligheterna på sikt. Vad skulle politiken, facket, företaget vinna på om flera kvinnor blev synliga i det offentliga livet? Finns det ett behov av detta även i delar av det svenska samhället?

Colas nya leende, s. 167-178

- * Efter fackliga ingripanden har Coca-Colakonglomeraten ändrat sitt beteende på punkter där den har fått kritik, och nu finns en dialog, Atlantprocessen, mellan konglomeratets ledning och IUL, där man tillsammans finner lösningar på uppkomna problem. Tror du att denna strategi från Coca-Colas håll gynnar företaget i konkurrensen med andra? Många företag har tagit fram policydokument med regler för hur de ska uppträda i olika sammanhang, så kallade etiska

koder. Därmed vill de visa att de är anständiga företag som behandlar personalen, kunderna och miljön väl. Är detta något som ni som konsument bryr er om? Kan ni känna er tveksamma till att handla något från ett företag med dåligt rykte och i stället välja produkter från ett med bra rykte?

Allt fler hungriga, s. 179-188

- * En viktig orsak till den matkris som uppkommit de senaste åren är odlingen av biobränsle för framställning av etanol som har tagit i anspråk mark som hade kunnat användas för att producera mat. Här ställs alltså två intressen mot varandra: behovet av mat och behovet av miljövänliga bränslen. Kan båda intressena tillmötesgå?
- * IUL har några förslag om hur man ska komma tillrätta med matkrisen:
 - Politiska verktyg, lagstiftning.
 - Ett offentligt livsmedelspolitiskt forum där facket kan få gehör.
 - Beskattning av transnationella företag inom spannmålshandeln för att finansiera en omstrukturering av jordbruket.
 - Stopp tills vidare för ökad produktion av biobränslen.

Vad säger ni om dessa förslag?

En annan värld är möjlig, s. 189-194

- * I kapitlet berättas om Socialt Forum och dess möte i Malmö 2008. Vad är det för något?
- * ”Om facket ska förbli en avgörande social kraft måste det öppna sig för andra rörelser”, säger författarna. Vilka andra rörelser anser ni att facket borde öppna sig för?

Massmat eller elitmat, s. 195-202

- * Vilken betydelse lägger ni i de två orden, ”massmat” och ”elitmat”?
- * Kapitlet diskuterar också vilken mat som har den gynnsammaste klimatpåverkan. Klart är att västvärldens stora köttkonsumtion inte är klimatsmart. Klimatet skulle påverkas negativt om folk i länder som Kina och Indien skulle gå över till västerländska vanor i stället för att äta mycket grönsaker, vilket de gör nu. Kanske är det vi som ska ändra oss, det vill säga dra ner på köttet och äta mycket mera grönsaker? Är det en ändring som ni själva skulle kunna göra?

Skolköket visar vägen, s. 203-214

- * Skolmat och skolkök finns det många åsikter om. Till exempel: Vad har ni för intryck av skolmaten i dag? Är det bra mat som serveras? Vilken mat tycker ni att skolköken skulle satsa på? Vilka krav ställer ni på skolmaten?
- * En fråga som tas upp i kapitlet är om man ska servera centralt producerad mat eller mat som tillagats på skolan. Finns det fördelar och nackdelar med båda typerna?
- * Vad ska styra skolmatsedelns utformning? Barn och vuxna har i viss mån olika smak när det gäller mat. Barn gillar nog spagetti och köttfärsås mera, medan inlagd sill oftare går hem hos vuxna än hos barn. Vilkas smak ska bestämma? Eller är det inte smaken som ska styra utan näringsvärdet, variationen eller ekonomin?

Titta under etiketten!, s. 215-224

- * I kapitlet berättas bland annat om en kampanj som facket genomdrev mot varuhuskedjan Marks & Spencer i Storbritannien för att den inte levde upp till de etiska koder den antagit. Hur gick man till väga? Kan ni utifrån beskrivningen säga att kampanjen blev framgångsrik? Har andra fackliga organisationer något att lära av den?

GMO löser inte hungern, s. 225-234

- * Med GMO avses genmodifiering. Genom att förändra arvsmassan hos olika arter kan man få fram nya med annorlunda egenskaper, till exempel att de tål bekämpningsmedel bättre, kan klara lägre temperatur etc. Hittills har GMO bara tillämpats på ett fåtal arter – främst majs

och soja – i få länder. Läs igenom kapitlet och försök ta ställning: är genmodifierade grödor något bra eller dåligt? Eller, för att uttrycka det mera nyanserat, vad kan det finnas för fördelar med det, vilka kan nackdelarna vara?

- * Många konsumenter är skeptiska mot genmodifiering för att det är något helt nytt vars konsekvenser man har svårt att förutspå. Vad händer till exempel om genmodifierade grödor sprider sig och slår ut de ursprungliga grödorna? Har ni själva i gruppen en oro för sådana frågor? Något annat som skrämmer med genmodifierade grödor?

Säker mat kräver säkra jobb, s. 235–246

- * ”Det är viktigt att arbetare och tjänstemän vågar säga ifrån när de blir vittne till att fel begås i produktionen av livsmedel. För att våga måste de vara anställda och organiserade så att de kan lita på att kollektivet ställer upp och försvarar dem.” Säkerhet i arbetet är alltså en förutsättning för säker mat, enligt detta resonemang. Håller ni med? Kan ni rentav lämna exempel på produkter som inte är säkra och som tillverkats i fabriker där arbetare och tjänstemän inte varit fackanslutna eller fast anställda?

- * ”Matskandaler” förekommer ibland och väcker då stort uppseende. Vatten i köttfärsen, glas i frysförpackningar, salmonella i kyckling ... uppmärksamheten kan vara förödande för de företag som slarvat med säkerheten. Hur ser ni på mat och säkerhet? Behöver man känna oro för vad maten innehåller, eller litar ni på att bara ofarliga produkter når butikerna? Finns det något skäl att ”äta svenskt” för att svenska produkter är säkrare än utländska? Hur ser ni på olika tillsatser i maten? Ekologiskt framställd mat finns nu av många sorter – är det något ni söker i butikernas sortiment?

Den solidariska blicken, s. 247–254

- * Det sista kapitlet kan läsas som en sammanfattning av hela boken. Sammanfatta också ert arbete i studiecirkeln och summera med vad ni tycker har varit viktigast under den. Vilka nya lärdomar har ni skaffat er? Finns det något som har överraskat, upprört eller ingett hopp inför framtiden? Kan ni också ana lösningar på de många problem som finns inom produktionen, distributionen och konsumtionen av livsmedel?

